

ผลของโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลต่อความเข้มแข็งทางใจ
ของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำพิเศษพัทยา*

THE EFFECT OF INDIVIDUAL PROTECTIVE FACTOR ENHANCEMENT
PROGRAM ON RESILIENCE AMONG FEMALE PRISONERS IN PATTAYA
REMAND PRISON

สุธา โพธิ์ทอง, พยบ. (Sutha Phothong, B.N.S.)**

ภรภัทร เฮงอุดมทรัพย์, R.N., Ph.D. (Pornpat Hengudomsab, R.N., Ph.D.)***

วรรณิ์ เดียววิศิเรศ, R.N., Ph.D. (Wanee Deoisres, R.N., Ph.D.)****

เวทิส ประทุมศรี, พ.บ. (Wetid Pratoomsri, M.D.)*****

Abstract

Objective: Enhancement of resilience among prisoners is an alternative option that helps them to be ready to face and handle with problems during their times of confinement and when returning back to society. The purpose of this quasi-experimental study was to examine the effect of individual protective factor enhancement program on resilience among female prisoners at Pattaya Remand Prison in Chon Buri Province.

Methods: The sample consisted of 24 female prisoners who met the inclusion criteria. They were randomly assigned into either the

experimental or the control groups with 12 subjects in each group. The experimental group participated in the individual protective factor enhancement program for 3-week period with 2 sessions per week for 6 sessions. Each session took about 90 minutes. Participants in the control group received routine care provided by the remand prison. Resilience scale developed by Auchariya Nacajud (2011) was administered to the participants in both groups for three phases including pre - post tests and one-month follow - up. This scale yielded Cronbach's alpha of .81. Descriptive statistics, independent t-test, two - way

*วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (Thesis, Master of Nursing Science (Mental Health and Psychiatric Nursing), Faculty of Nursing, Burapha University)

** Corresponding author, นิสิต คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (Corresponding author, Master's student, Faculty of Nursing, Burapha University), E-mail: numam999@hotmail.com

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (Assistant Professor, Faculty of Nursing, Burapha University)

****รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาการพยาบาลมารดาทารกและการผดุงครรภ์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (Associate Professor, Maternal-Newborn Nursing and Midwifery, Faculty of Nursing, Burapha University)

*****จิตแพทย์ โรงพยาบาลพุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา (Psychiatrist, Buddhasothorn Hospital, Chachoengsao Province)

วันที่รับ (received) 5 มิถุนายน 2559 วันที่แก้ไข (revised) 25 สิงหาคม 2559 วันที่ตอบรับ (accepted) 10 กันยายน 2559

repeated measure ANOVA, and Bonferroni method for pairwise comparisons were employed to analyze the data.

Results: The results revealed that the mean scores of resilience at post-test and 1-month follow-up phases in the experimental group were significantly different from the control group ($p < .001$). In the experimental group, the mean score of resilience at post-test ($\bar{X} = 60.58$; $SD = 5.85$) and at 1-month follow-up ($\bar{X} = 65.08$; $SD = 3.26$) were significantly higher than that at pre-test ($\bar{X} = 39.33$; $SD = 2.46$) with $p < .001$.

Conclusion: The findings suggest that the individual protective factor enhancement program could enrich resilience among these female prisoners. Therefore, related health care providers should learn about this program and take into consideration of applying this program to promote resilience in female prisoners or other vulnerable groups.

Keywords: Protective factors, Resilience, Female prisoners

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: การพัฒนาผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษให้มีความเข้มแข็งทางใจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ต้องขังมีความพร้อมต่อการเผชิญและจัดการปัญหาต่างๆ ระหว่างที่อยู่ในเรือนจำ และเมื่อคืนกลับสู่สังคม การวิจัยแบบกึ่งทดลองครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลต่อความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำพิเศษ

พญา จังหวัดชลบุรี

วิธีการศึกษา: กลุ่มตัวอย่างมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่งานวิจัยกำหนดจำนวน 24 คน สุ่มเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 12 คน กลุ่มทดลองได้รับโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลเป็นเวลา 3 สัปดาห์ๆ ละ 2 ครั้ง จำนวน 6 ครั้ง โดยแต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 90 นาที ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับกิจกรรมตามปกติที่ทางเรือนจำจัดให้ ทำการวัดความเข้มแข็งทางใจใน 3 ระยะ คือ ระยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที และระยะติดตามผล 1 เดือน โดยใช้แบบประเมินความเข้มแข็งทางใจของอัจฉริยา นคะจัต (2554) ที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .81 วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติเชิงบรรยายสถิติที่ สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางแบบวัดซ้ำและการทดสอบรายคู่ด้วยวิธีบอนเฟอร์โรนี

ผลการศึกษา: ผลการวิจัยพบว่าคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจในระยะหลังการทดลองเสร็จสิ้นและระยะติดตามผลของกลุ่มทดลองแตกต่างจากกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยในกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจในระยะหลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที ($\bar{X} = 60.58$; $SD = 5.85$) และระยะติดตามผล 1 เดือน ($\bar{X} = 65.08$; $SD = 3.26$) สูงกว่าก่อนการทดลอง ($\bar{X} = 39.33$; $SD = 2.46$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า โปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลช่วยเพิ่มความเข้มแข็งทางใจให้กับผู้ต้องขังหญิงได้ ดังนั้น บุคคลที่เกี่ยวข้องในการให้การดูแลผู้ต้องขังในเรือนจำสามารถศึกษาและพิจารณา นำโปรแกรมฯ นี้ไปประยุกต์ใช้กับผู้ต้องขังหญิง หรือในกลุ่มเสี่ยงอื่น ๆ ต่อไป

คำสำคัญ: ปัจจัยปกป้อง ความเข้มแข็งทางใจ ผู้ต้องขังหญิง

ความสำคัญของปัญหา

เมื่อผู้ต้องขังอย่างก้าวเข้ามาสู่ในเรือนจำซึ่งเป็นสถานที่ที่แตกต่างกับสังคมภายนอกโดยสิ้นเชิง เช่น อยู่ในบริเวณที่จำกัดภายในกำแพงสี่เหลี่ยมไม่สามารถไปไหนมาไหนได้ตามความพอใจถูกตัดขาดจากโลกภายนอกสูญเสียสิทธิต่างๆ สูญเสียอิสรภาพต้องพลัดพลาดจากครอบครัวญาติพี่น้องต้องรับโทษเพื่อชดใช้ชะตากรรมของตนเองอย่างสิ้นหวังซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดความกดดันและความเครียดแก่ผู้ต้องขังทั้งสิ้นอีกทั้งอาจจะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกายกันหลบหนีและมีปัญหาสุขภาพจิตเป็นต้น (อัจฉริยา นคะจัด, 2554) จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากสังคมภายนอกและเต็มไปด้วยความกดดันจากกฎระเบียบของเรือนจำ ผู้ต้องขังจำนวนมากจึงมีปัญหาเรื่องสุขภาพจิตเมื่อเข้าไปอยู่ในเรือนจำ มีการศึกษาพบว่าสุขภาพจิตของผู้ต้องขังส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ปกติของคนทั่วไป (สุนนทิพย์ จิตสว่าง และนัทธิต จิตสว่าง, 2559) ประเทศไทยเคยมีผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำไม่ถึง 100,000 คน ในช่วงปลายพุทธทศวรรษ 2530 เพียงช่วงเวลาทศวรรษนับจากนั้น ตัวเลขผู้ต้องขังในเรือนจำทั่วประเทศพุ่งสูงขึ้นไปถึง 2.5 แสนคน ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการดำเนินนโยบายสงครามต่อต้านยาเสพติดของรัฐบาลในช่วง พ.ศ. 2544 นับแต่นั้น เป็นต้นมา ทัณฑสถานและเรือนจำ จำนวน 143 แห่ง (สำนักทัณฑวิทยา กรมราชทัณฑ์. ม.ป.ป. อ้างถึงใน กุลภา วจนสาระ, 2561) ในประเทศไทยก็อัดแน่นไปด้วยผู้ต้องขัง

ที่เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นประเทศที่มีจำนวนผู้ต้องขังหนาแน่นสูงติดอันดับโลกในปัจจุบัน และอาจกล่าวได้ว่าจำนวนผู้ต้องขังที่รับเข้าเรือนจำจนล้นเกินความสามารถในการดูแลนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในทุกด้าน จากงานวิจัยของ สุนนทิพย์ จิตสว่าง และนัทธิต จิตสว่าง (2559) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ พบว่าผู้ต้องขังส่วนใหญ่ประสบปัญหาคุณภาพชีวิตที่ขณะต้องโทษในเรือนจำได้แก่ ปัญหาสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิต ความมีอิสรภาพ และปัญหาสภาพแวดล้อมภายในเรือนจำ ปัญหาคุณภาพชีวิต ซึ่งกรมสุขภาพจิต (2561) พบว่าผู้ต้องขังมีปัญหาสุขภาพจิต และป่วยทางจิตสูงถึงร้อยละ 46 สูงกว่าประชาชนทั่วไป 3 เท่าตัว คิดเฉลี่ยติดสารเสพติดอันดับ 1 พบร้อยละ 30 รองลงมาโรคซึมเศร้าพบร้อยละ 16 และมีความเสี่ยงฆ่าตัวตายร้อยละ 16 ผลการวิจัยของสถาบันกัลยาณ์ฯ ในปี 2560-2561 ในกลุ่มผู้ต้องขังทั้งชายและหญิงจำนวน 600 คนที่อยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถานที่มีความมั่นคงปานกลาง-สูงสุด 10 แห่ง พบว่ามีปัญหาสุขภาพจิตและโรคทางจิตเวชร้อยละ 46 สูงกว่าประชาชนทั่วไปถึง 3 เท่าตัว โดยผู้ชายมีปัญหาร้อยละ 47 ผู้หญิงร้อยละ 35 โรคที่พบมากที่สุด 3 อันดับแรกได้แก่คิดเหวี่ยงและสารเสพติดร้อยละ 30 รองลงมาโรคซึมเศร้าร้อยละ 16 และความเสี่ยงฆ่าตัวตายร้อยละ 16 โดยผู้ต้องขังเกือบ 1 ใน 4 มีโรคทางจิตเวชร่วมด้วย 2 โรคขึ้นไป เช่น ใช้สารเสพติดและป่วยเป็นโรคจิตเภทเป็นต้น จากสถิติที่แสดงจะเห็นได้ว่าผู้ต้องขังหญิงมีความเสี่ยงสูงในการเกิดปัญหาสุขภาพจิตและโรคทางจิตเวชตามมา ดังนั้นการที่ผู้ต้องขังหญิงได้รับการช่วยเหลือทางด้านสังคม

และจิตใจจะช่วยให้ผ่านพ้นวิกฤต และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ต้องขังหญิงเหล่านี้จะต้องมีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งเพื่อใช้เป็นกลไกในการป้องกันตนเอง ช่วยลดความเครียด ความวิตกกังวลและความคับข้องใจต่างๆที่กำลังประสบอยู่ ทำให้สามารถเผชิญปัญหาต่างๆ ได้

ปัจจุบัน พบว่า องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการพัฒนาทางด้านจิตใจของบุคคลมีหลากหลายแนวคิด โดยแนวคิดหนึ่งที่มีการนำมาใช้ในการปรับองค์ประกอบภายในจิตใจของบุคคลคือการพัฒนาความเข้มแข็งทางใจ (resilience) ซึ่ง Mayo Clinic (2008) ได้นิยามของความเข้มแข็งทางใจ ว่าเป็นความสามารถในการปรับตัวอย่างดีต่อความเครียด สิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ความเศร้าโศก หรือบาดแผลทางใจทำให้สามารถคงไว้ซึ่งความสมดุลและระดับสุขภาวะของการทำหน้าที่ทางกายและจิตใจเมื่อเผชิญความยากลำบาก อีกทั้งยังทำให้สามารถทำกิจการต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้โดยยังคงมองชีวิตในแง่ดีไม่สับสนและกลับสู่สภาพเดิมภายหลังวิกฤตได้อย่างรวดเร็วจากงานวิจัยของ Grotberg (1995) พบว่าปัจจัยภายในตัวบุคคล และลักษณะบุคลิกภาพที่เข้มแข็ง ทักษะการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และปัจจัยทางสังคมที่สนับสนุนเกื้อกูลสามารถทำให้บุคคลทนต่อสถานการณ์เลวร้ายในชีวิตและสามารถนำมาสร้างเป็นโปรแกรมส่งเสริมหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นกับบุคคลได้

ความเข้มแข็งทางใจเป็นความสามารถของบุคคลในการกลับฟื้นคืนสภาพเดิมเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่วิกฤติ หรือยากลำบาก (Garmezy, 1991) และเป็นความสำเร็จในการปรับตัวเมื่อต้อง

เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหรือในสถานการณ์ที่ยากลำบาก (Wagnild & Young, 1993) จากการศึกษาองค์ประกอบของความเข้มแข็งทางใจ ประกอบด้วยปัจจัยปกป้องภายใน (internal factors) และปัจจัยปกป้องภายนอก (external factors) ซึ่งปัจจัยปกป้องภายในถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้ต้องขัง และควรได้รับการพัฒนาเป็นเบื้องต้นเนื่องจากบางครั้งผู้ต้องขังไม่สามารถไปเปลี่ยนแปลงปัจจัยปกป้องภายนอกหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมได้ จึงควรส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีปัจจัยปกป้องภายใน เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความเข้มแข็งทางใจเมื่อต้องออกไปสู่สังคมภายนอก ดังนั้นการส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งทางใจที่มีประสิทธิภาพ จึงควรให้ความสำคัญกับการเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคลหรือปัจจัยปกป้องภายใน โดยการปรับวิถีคิดและวิธีการเผชิญปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เรียนรู้ที่จะอยู่ภายใต้สภาวะที่ยากลำบากด้วยความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตนเองให้สามารถเผชิญปัญหาและอุปสรรคมีกำลังใจในเวลาที่ชีวิตพบกับเรื่องยุ่งยากได้ (ศุภรา เชาว์ปรีชา, 2551)

Gillespie, Chaboyer, and Wallis (2007) กล่าวว่าปัจจัยปกป้องภายในที่ช่วยให้เกิดความเข้มแข็งทางใจ ประกอบด้วย การรับรู้ความสามารถในตนเอง (self-efficacy) การมีความหวัง (hope) และการเผชิญปัญหา (coping) สอดคล้องกับการศึกษาของ Grotberg (1995) ที่กล่าวว่า ความเข้มแข็งทางใจเป็นองค์ประกอบที่มนุษย์นำมาใช้ในการปกป้องตนเองให้ผ่านสถานการณ์ที่ทุกข์ยากคับขันที่กำลังเผชิญอยู่ไปได้ ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 มิติ คือ มิติที่ 1 “ฉันทิ” คือ การได้รับแหล่งสนับสนุนจากแหล่งประโยชน์ภายนอกที่ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็ง คอยช่วยเหลือบุคคลในขณะที่เผชิญ

สถานการณ์ด้านลบ มิติที่ 2 “ฉันเป็น” เป็นความเข้มแข็งภายในตัวของบุคคลประกอบด้วยความรู้สึกที่ดีทั้งต่อตนเอง ทัศนคติ และความเชื่อ และมิติที่ 3 “ฉันสามารถ” เป็นทักษะทางสังคมของบุคคลในการเผชิญและจัดการกับปัญหาสอดคล้องกับการศึกษาในประเทศไทยของ ประเวศ ตันติพิวัฒนสกุล (2550) ที่กล่าวว่า ความเข้มแข็งทางใจเป็นความสามารถในการจัดการกับปัญหาและวิกฤติของชีวิตให้สามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพปกติได้ในเวลาอันรวดเร็ว อีกทั้งเกิดการเรียนรู้และเติบโตจากการเผชิญหน้ากับปัญหาและวิกฤตินั้นๆ มี 4 องค์ประกอบ คือ รู้สึกดีกับตัวเอง (sense of self) จัดการชีวิตได้ (sense of control) มีสายสัมพันธ์เกี่ยวพัน (sense of connection) และมีจุดหมายในชีวิต (sense of purpose)

ผู้วิจัยได้พัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลเพื่อนำไปเพิ่มความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนพิเศษพญาในครั้งนี้อยู่โดยประยุกต์จากโปรแกรมเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจของกรมสุขภาพจิต (2560) ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลใน 4 ด้าน ดังนี้ คือ ด้านความรู้สึกดีต่อตนเองเพื่อพัฒนาให้ผู้ต้องขังหญิงเกิดการมีความรู้สึกดีกับตัวเอง รู้จักมองโลกในแง่ดี ค้นหาทำความเข้าใจตัวเองและพัฒนาความถนัดที่มีอยู่จนกลายเป็นความสำเร็จที่ตนภาคภูมิใจ ด้านการมีสายสัมพันธ์เกี่ยวพันเพื่อพัฒนาให้ผู้ต้องขังหญิงได้เรียนรู้ที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง มีทักษะการสื่อสารที่ดี มีความเข้าใจที่ดีสามารถมอบความรักความเมตตา ความไว้วางใจแก่กันและกัน เพื่อให้มีแหล่งกำลังใจอันทรงพลังในการต่อสู้ชีวิตได้ด้านการสร้างจุดมุ่งหมายในชีวิตเพื่อพัฒนาให้ผู้ต้องขังหญิงมี

ความสามารถในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีจุดมุ่งหมายและด้านการจัดการชีวิตได้เพื่อพัฒนาให้ผู้ต้องขังหญิงมีทักษะในการจัดการอารมณ์ของตนเองอย่างถูกต้อง และมีทักษะในการจัดการกับปัญหาที่สร้างสรรค์ โดยเน้นการพัฒนาผู้ต้องขังหญิงเกิดความเข้มแข็งทางใจใน 3 มิติ ดังนี้มิติที่ 1 “ฉันเป็น” คือมิติอัตตาที่แข็งแกร่ง มิติที่ 2 “ฉันมี” คือมิติด้านกำลังใจและมิติที่ 3 “ฉันสามารถ” คือมิติการเผชิญและจัดการกับปัญหา

โปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลเป็นโปรแกรมที่จะส่งเสริมให้ผู้ต้องขังหญิงมีความเข้มแข็งทางใจเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคลโดยการปรับวิธีคิดและวิธีการเผชิญปัญหาอย่างสร้างสรรค์เรียนรู้ที่จะอยู่ภายใต้สภาวะที่ยากลำบากด้วยความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตนเองให้สามารถเผชิญปัญหาและอุปสรรคมีกำลังใจในเวลาชีวิตพบกับเรื่องยุ่งยากทำให้ผู้ต้องขังหญิงมีความสามารถในการปรับตัวเกิดผลลัพธ์ทางบวกและดำเนินชีวิตได้เป็นปกติตามระยะพัฒนาการเมื่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพญาได้รับการฝึกโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลแล้ว จะช่วยให้ผู้ต้องขังหญิงเหล่านี้มีความสามารถในการเผชิญกับเหตุการณ์วิกฤติต่างๆ มีความสามารถในการปรับตัวในทางบวกต่อสถานการณ์ที่คับขันหรือเหตุการณ์ในด้านลบได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถดูแลตนเองทางด้านจิตใจมีความพร้อมในการเผชิญปัญหาต่างๆ ได้มีความหวังและพัฒนาชีวิตตัวเองได้ดีแม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่มีความยากลำบากรู้จักรับผิดชอบตนเองเอื้อประโยชน์ให้กับสังคมส่วนรวมสามารถปรับตัวเองเข้ากับสังคมทั่วไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจ ระยะหลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที และระยะติดตามผล 1 เดือน ระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม

2. เพื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจ ระยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที และระยะติดตามผล 1 เดือน ในกลุ่มทดลอง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การทบทวนวรรณกรรม ร่วมกับการใช้แนวคิดความสำเร็จในการปรับตัว ของบุคคลเมื่อเผชิญกับเหตุการณ์วิกฤติในชีวิตหรือ ความเข้มแข็งทางใจของ Grotberg (1995) ที่มี องค์ประกอบ 3 มิติ ดังนี้คือ

มิติที่ 1 “ฉันเป็น” คือ มิติอัตตาที่แข็งแกร่ง หมายถึง การพัฒนาผู้ต้องขังหญิงให้สามารถที่จะ ดูแลจิตใจ และจัดการกับอารมณ์ความรู้สึกทุกข์ ของตนเองให้ทนอยู่ได้เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ ที่บีบคั้น

มิติที่ 2 “ฉันมี” คือ มิติด้านกำลังใจหมายถึง การพัฒนาให้ผู้ต้องขังหญิงมีกำลังใจที่เกิดขึ้น ภายในตนเองและกำลังใจที่เกิดขึ้นจากการสนับสนุน เกื้อกูลจากครอบครัว

มิติที่ 3 “ฉันสามารถ” คือมิติการเผชิญและ จัดการกับปัญหา หมายถึง การพัฒนาผู้ต้องขังหญิง ให้มีความสามารถในการยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้น และสามารถที่จะหาวิธีในการต่อสู้อุปสรรคที่เกิดขึ้น จากสถานการณ์วิกฤติได้อย่างมั่นใจและใช้แนวทาง การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้การสร้าง ความเข้มแข็ง ทางใจ

โปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคล เป็นโปรแกรมที่ผู้วิจัยได้ประยุกต์จากโปรแกรม เสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจของกรมสุขภาพจิต ซึ่งประยุกต์จากองค์ประกอบความเข้มแข็งทางใจ 4 ประการ ของ ประเวศ ดันติพิวัฒน์สกุล (2550) เพื่อมุ่งเน้นการเสริมสร้างปัจจัยปกป้องภายใน ของบุคคลซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยให้บุคคลมีความ เข้มแข็งทางใจแก่ผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษ พัทธยาจังหวัดชลบุรีตามกรอบแนวคิดของ Grotberg (1995) ได้แก่

ด้านที่ 1 คือ ด้านการรู้สึกดีกับตัวเอง (sense of self) เป็นการสร้างความเข้มแข็งทางใจด้วยการ สร้างความรู้สึกดีทั้งกับตนเองและโลก ทำความ รู้จักตนเอง และพัฒนาความถนัดที่มีอยู่จนกลายเป็นความสำเร็จที่ตนภาคภูมิใจ

ด้านที่ 2 คือ ด้านการจัดการชีวิตได้ (sense of control) การสร้างความเชื่อมั่นในทักษะด้านการจัดการชีวิตเป็นการฝึกฝนผู้ต้องขังหญิงให้รู้จัก ยอมรับความเป็นจริงของชีวิต หรือทำใจในสิ่งที่ ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ขณะเดียวกันก็มีความมุ่งมั่น อดทนที่จะลงมือทำในสิ่งที่ทำได้จนประสบผลสำเร็จ เรียนรู้ที่จะจัดการอารมณ์ของตนเองอย่างถูกต้อง และมีทักษะในการจัดการปัญหาที่สร้างสรรค์

ด้านที่ 3 คือ ด้านการมีสายสัมพันธ์เกื้อหนุน (sense of connection) การมีสายสัมพันธ์เกื้อหนุน นับเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งของความเข้มแข็ง ทางใจ เป็นการเรียนรู้ที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดี กับครอบครัวข้างให้มีทักษะการสื่อสารที่ดี มีความ เข้าใจที่ดี สามารถมอบความรักความเมตตา ความ ไว้วางใจแก่กันและกัน

ด้านที่ 4 คือ ด้านการมีจุดหมายในชีวิต (sense of purpose) คือความสามารถในการดำเนิน

ชีวิตอย่างมีจุดหมาย เป็นการฝึกฝนตนเองให้มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอ ตลอดจนเป็นการเรียนรู้ที่จะตั้งเป้าหมายให้เหมาะสมในทุกสถานการณ์ แม้อยู่ในสถานการณ์ที่เป็นลบก็ยังสามารถตั้งเป้าหมายเชิงบวกที่ต้องการไปให้ถึงได้

สมมติฐานการวิจัย

1. กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจหลังการทดลองเสร็จสิ้นและในระยะติดตามผล 1 เดือนสูงกว่ากลุ่มควบคุม

2. กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจในระยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลอง เสร็จสิ้นทันที และระยะติดตามผล 1 เดือนแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (quasi-experimental research) ศึกษาแบบสองกลุ่มวัดก่อนการทดลอง หลังการทดลองเสร็จสิ้นทันทีและระยะติดตามผล 1 เดือน (two group pre - posttest and follow-up design)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมายที่ศึกษา ได้แก่ ผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยาอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี และถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำพิเศษพัทยาอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ระหว่างเดือนกันยายน ถึง พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 ซึ่งมีผู้ต้องขังหญิงทั้งสิ้นจำนวน 501 ราย

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้ต้องขังหญิงเรือนจำพิเศษพัทยาอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี จำนวน 24 คน เป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 12 คน ซึ่งมีคุณลักษณะตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนี้

เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง (inclusion criteria) ดังนี้

1. เป็นผู้ต้องขังหญิงที่มีอายุระหว่าง 20-59 ปี
2. สามารถอ่านออกเขียนและฟังภาษาไทยได้
3. ไม่มีภาวะเจ็บป่วยรุนแรงทางด้านร่างกาย และการเจ็บป่วยเป็นโรคทางจิตเวช
4. มีระยะเวลาต้องโทษไม่เกิน 10 ปี อยู่ในเรือนจำมาแล้วเป็นระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี และยังไม่ถูกจำหน่ายออกจากเรือนจำในระหว่างการเข้าร่วมวิจัย
5. มีคะแนนความเข้มแข็งทางใจต่ำที่สุดตามเกณฑ์ที่งานวิจัยกำหนด โดยเรียงลำดับจากผู้ต้องขังหญิงที่มีคะแนนน้อยที่สุดขึ้นมา 12 ลำดับ และมีคุณสมบัติตามที่งานวิจัยกำหนด ทั้งจากในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 12 คน

เกณฑ์การคัดออก (exclusion criteria) คือ 1) มีภาวะเจ็บป่วยทางร่างกายที่รุนแรงจนไม่สามารถเข้าร่วมการวิจัยได้ และ 2) มีอาการเจ็บป่วยทางจิตเวชจากการวินิจฉัยของแพทย์

ผู้วิจัยดำเนินการสุ่มตัวอย่าง ดังขั้นตอนต่อไปนี้

1. ทำการสุ่มเรือนนอนเพื่อกำหนดเรือนนอนหญิงที่มีจำนวน 2 เรือนนอน เป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมด้วยวิธีจับสลากโดยจับสลากได้เรือนนอน A เป็นกลุ่มทดลอง และเรือนนอน B เป็นกลุ่มควบคุม ซึ่งเรือนนอน A ของกลุ่มทดลอง เป็นเรือนนอนหญิงชั้นบน และเรือนนอน B ของกลุ่มควบคุมเป็นเรือนนอนหญิงชั้นล่าง ทั้ง 2 เรือนนอนมีการแยกสัดส่วน และแยกกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในเรือนจำอย่างชัดเจน
2. ให้ผู้ต้องขังหญิงในเรือนนอน A (กลุ่มทดลอง) และ B (กลุ่มควบคุม) ทั้งหมดที่มี

คุณลักษณะตามเกณฑ์ที่กำหนดทำแบบประเมินความเข้มแข็งทางใจของ อัจฉริยา นกะจัด (2554)

3. เลือกผู้ต้องขังหญิงในเรือนนอน A ที่มีคะแนนความเข้มแข็งทางใจต่ำ โดยเรียงลำดับจากคะแนนน้อยสุดขึ้นมา 12 ลำดับ ที่มีคุณสมบัติเข้าเกณฑ์งานวิจัย เป็นกลุ่มทดลอง จำนวน 12 คน

4. เลือกผู้ต้องขังหญิงในเรือนนอน B ที่มีคะแนนความเข้มแข็งทางใจต่ำ โดยเรียงลำดับจากคะแนนน้อยสุดขึ้นมา 12 ลำดับ ที่มีคุณสมบัติเข้าเกณฑ์งานวิจัย เป็นกลุ่มควบคุม จำนวน 12 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปส่วนบุคคล ซึ่งสร้างขึ้นโดยผู้วิจัย ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส บุคคลที่ผู้ต้องขังอาศัยอยู่ด้วยในปัจจุบัน ระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำฐานความผิดและจำนวนครั้งของการกระทำความผิด

2. แบบประเมินความเข้มแข็งทางใจ จำนวน 17 ข้อ ที่ผู้วิจัยนำมาจากแบบประเมินความเข้มแข็งทางจิตใจของ อัจฉริยา นกะจัด (2554) ซึ่งมีลักษณะเป็นประโยคที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับเข้มแข็งทางใจ 3 ด้านคือ ด้านอัตตาที่แข็งแกร่ง ด้านการมีกำลังใจและด้านการเผชิญและจัดการกับปัญหา ลักษณะของแบบประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ประกอบด้วยคำถามทั้งหมด 17 ข้อ เป็นข้อความเชิงลบ 4 ข้อ และข้อความเชิงบวก 13 ข้อ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .81

ส่วนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ โปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลเป็นโปรแกรมที่ผู้วิจัยได้ประยุกต์มาจากโปรแกรมเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจของกรมสุขภาพจิตโดย ประเวศ ตันติพิวัฒนสกุล (2550) เพื่อมุ่งเน้นการเสริมสร้างปัจจัยปกป้องภายในของบุคคลทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

ด้านที่ 1 คือ ด้านการรู้สึกดีกับตัวเอง (sense of self)

ด้านที่ 2 คือ ด้านการจัดการชีวิตได้ (sense of control)

ด้านที่ 3 คือ ด้านการมีสายสัมพันธ์เกื้อหนุน (sense of connection)

ด้านที่ 4 คือ ด้านการมีจุดหมายในชีวิต (sense of purpose)

โดยการฝึกโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคล ประกอบด้วยการฝึกแบบรายกลุ่ม โดยผู้ต้องขังหญิงจะได้รับการฝึกจำนวน 6 ครั้ง ได้แก่

กิจกรรมที่ 1 “กิจกรรมการสร้างสัมพันธ์ภาพ”

กิจกรรมที่ 2 “กิจกรรมด้านการรู้สึกดีกับตัวเอง: รู้สึกดีกับตัวเอง ต้นทุนชีวิต ต้นทุนความสุข 1 ”

กิจกรรมที่ 3 “กิจกรรมด้านการจัดการชีวิตได้: รู้สึกดีกับตัวเอง ต้นทุนชีวิต ต้นทุนความสุข 2 ”

กิจกรรมที่ 4 “กิจกรรมด้านการมีจุดมุ่งหมายในชีวิต: สิ่งสำคัญของชีวิต”

กิจกรรมที่ 5 “กิจกรรมด้านการมีสายสัมพันธ์เกื้อหนุน: กำลังใจ...สิ่งที่ใคร ๆ ก็ต้องการ”

กิจกรรมที่ 6 “กิจกรรมปัจฉิมนิเทศ”

แต่ละครั้งใช้ระยะเวลาการฝึก 90 นาที อาทิตย์ละ 2 วันทุกวันอังคารและวันพฤหัสบดี

โดยใช้สถานที่ฝึก คือ ห้องสมุดของแดนหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการทดลองด้วยตนเอง โดยมีผู้ช่วยวิจัยจำนวน 1 คน ซึ่งเป็นนักจิตวิทยา ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในงานสุขภาพจิตและยาเสพติดของโรงพยาบาลบางละมุง มีประสบการณ์ในการทำกลุ่มบำบัดยาเสพติด และเป็นผู้มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรในเรือนจำพิเศษพัทยา ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยวิจัยในการช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม และเป็นผู้ช่วยในการดำเนินกิจกรรมทั้ง 6 ครั้ง โดยงานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมในการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (รหัสจริยธรรม 10-05-2558) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามหลักจริยธรรมการวิจัยอย่างเคร่งครัด โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนเตรียมการทดลอง

1. นำหนังสือจากคณบดีคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาถึงผู้บัญชาการเรือนจำพิเศษพัทยา อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เพื่อขออนุญาตทำการเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการทดลอง

2. เมื่อได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำพิเศษพัทยา ผู้วิจัยประสานเจ้าหน้าที่เรือนจำที่รับผิดชอบดูแลพัฒนาผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ รูปแบบการทำกิจกรรม ระยะเวลาในการเข้ามาดำเนินการทำกิจกรรมกลุ่ม

3. ผู้วิจัยเตรียมอุปกรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการทดลอง

1. ผู้ช่วยวิจัยนำแบบประเมินความเข้มแข็ง

ทางใจ (resilience factor scale) ไปทำการประเมินกับกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนการทดลอง (pre - test)

2. ผู้วิจัยดำเนินการทดลอง โดยใช้โปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยา โดยกลุ่มทดลองได้รับโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มจำนวน 6 ครั้ง ครั้งละ 90 นาที ในทุกวันอังคาร และวันพฤหัสบดี เวลา 16.00 น. - 17.30 น. ใช้สถานที่ฝึก คือ ห้องสมุดของแดนหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยา โดยเริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน ถึงพฤศจิกายน พ.ศ. 2558 ส่วนกลุ่มควบคุมมีการทำกิจกรรมตามปกติประจำวันของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษพัทยา โดยไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรม

ขั้นตอนที่ 3 สิ้นสุดการทดลอง

หลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที ผู้ช่วยวิจัยนำแบบประเมินความเข้มแข็งทางใจ (resilience factor scale) ไปทำการประเมินกับกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลอง (post-test)

ขั้นตอนที่ 4 การติดตามผล

หลังเสร็จสิ้นการทดลอง 1 เดือน ผู้ช่วยวิจัยติดตามผลโดยนำแบบประเมินความเข้มแข็งทางใจ (resilience factor scale) ไปทำการประเมินกับกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลอง (post - test)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามในระยะก่อนและหลังการทดลอง สร้างคู่มือลงรหัสข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วนำไปคำนวณด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปส่วนบุคคลด้วยสถิติการแจกแจงความถี่ ร้อยละและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. คำนวณหาคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจในระยะก่อนการทดลองระยะหลังการทดลองสิ้นสุดทันที และระยะติดตามผล 1 เดือน ทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมด้วยค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3. เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลองสิ้นสุดทันที และระยะหลังติดตามผล 1 เดือน ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้สถิติที (independent t-test) โดยกำหนดค่าความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลองสิ้นสุดทันที และระยะหลังติดตามผล 1 เดือน ภายในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางแบบวัดซ้ำ (Two-way repeated measure ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจ ทำการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ด้วยวิธี Bonferroni โดยกำหนดค่าความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปพบว่า ลักษณะกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มทดลองส่วนใหญ่อายุ 20-30 ปี ร้อยละ 41.70 ระดับการศึกษาจบชั้นมัธยมศึกษา ร้อยละ 58.30 มีภูมิลำเนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 41.70 อาศัยอยู่กับบิดาและมารดา ร้อยละ 33.40 ประกอบอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 41.70 กระทำผิดด้วยคดีครอบครองเพื่อจำหน่าย ร้อยละ 83.40

ส่วนใหญ่ต้องโทษมาแล้ว 1 ครั้ง ร้อยละ 91.70 มีระยะเวลาต้องโทษ 1 - 5 ปี ร้อยละ 83.30

ลักษณะกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มควบคุมส่วนใหญ่ อายุ 20-30 ปี ร้อยละ 66.70 ระดับการศึกษาจบชั้นมัธยมศึกษา ร้อยละ 75.00 มีภูมิลำเนาในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 33.30 อาศัยอยู่กับบิดาและมารดา ร้อยละ 33.30 และอาศัยอยู่กับญาติ ร้อยละ 33.30 อาชีพรับจ้าง ร้อยละ 75 กระทำผิดด้วยคดีครอบครองเพื่อจำหน่าย ร้อยละ 75.00 ส่วนใหญ่ต้องโทษมาแล้ว 1 ครั้ง ร้อยละ 83.3 ระยะเวลาต้องโทษ 1 - 5 ปี ร้อยละ 91.7

เมื่อทดสอบความแตกต่างของลักษณะทั่วไปของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมพบว่า อายุ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนา บุคคลที่ผู้ต้องขังอยู่ด้วย ก่อนต้องโทษ อาชีพ ลักษณะการกระทำผิด จำนวนครั้งที่ต้องโทษ และระยะเวลาต้องโทษไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลการวิเคราะห์ความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยาและผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยาระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลองเสร็จสิ้นทันทีและระยะติดตามผล 1 เดือน

2.1 ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยาในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลองเสร็จสิ้นทันทีและระยะติดตามผล 1 เดือน พบว่า กลุ่มทดลองเป็น 39.33 (SD = 2.46), 60.58 (SD = 5.85) และ 65.08 (SD = 3.26) ตามลำดับ ส่วนในกลุ่มควบคุมคะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบน

มาตรฐานความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงที่ (SD = 5.09), 39.08 (SD = 4.23) และ 38.08 (SD = 3.80) ตามลำดับ

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยา ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมในระยะก่อนการทดลองหลังการเสร็จสิ้นพื้นที่และระยะติดตามผล 1 เดือน

กลุ่ม	ระยะการทดลอง	คะแนนความเข้มแข็งทางใจ	
		M	SD
กลุ่มทดลอง (n = 12)	ก่อนการทดลอง	39.33	2.46
	หลังการทดลองเสร็จสิ้นพื้นที่	60.58	5.85
	ติดตามผล 1 เดือน	65.08	3.26
กลุ่มควบคุม (n = 12)	ก่อนการทดลอง	39.50	5.09
	หลังการทดลองเสร็จสิ้นพื้นที่	39.08	4.23
	ติดตามผล 1 เดือน	38.08	3.80

2.2 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำพิเศษพัทยา ระยะก่อนการทดลองในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยใช้สถิติทดสอบค่าที (independent t-test) พบว่า คะแนนเฉลี่ยความ

เข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยาระยะก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำพิเศษพัทยาระยะก่อนการทดลองในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยใช้สถิติทดสอบค่าที (independent t-test)

กลุ่ม	จำนวน	Means	SD	Means difference	t	df	p-value
กลุ่มทดลอง	12	39.33	2.46	.167	.102	22	.920
กลุ่มควบคุม	12	39.50	5.09				

3. การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยา ในระยะก่อนการทดลองหลังการทดลองเสร็จสิ้นพื้นที่และระยะติดตามผล

1 เดือน ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางแบบวัดซ้ำ (Two-way repeated measure ANOVA)

3.1 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทลุงระหว่างวิธีการทดลองกับระยะเวลาของการทดลอง พบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการทดลองกับระยะเวลาการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ($F_{2,44}=137.14, p<.001$) จึงทำการวิเคราะห์ทีละกลุ่มและทีละช่วงเวลาต่อไป

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทลุงระหว่างวิธีการทดลองกับระยะเวลาของการทดลอง

แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p - value
ระหว่างกลุ่ม					
การทดลอง	1	4,672.22	4,672.22	127.81	< .001
ความคลาดเคลื่อน	22	804.22	36.56		
ภายในกลุ่ม					
เวลา	2	2,076.78	1,038.39	115.05	< .001
กลุ่มกับระยะเวลา	2	2,475.44	1,237.72	137.14	< .001
ความคลาดเคลื่อน	44	397.11	9.03		

3.2 ผลการวิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่คะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทลุงในกลุ่มทดลอง ในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที และระยะติดตามผล 1 เดือน พบว่าคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทลุง ในระยะก่อนการทดลอง และระยะหลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และในระยะก่อนการทดลองและระยะติดตามผล 1 เดือน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ส่วนระยะหลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที และระยะติดตามผล 1 เดือน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่คะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทลุงในกลุ่มทดลอง ในระยะก่อนการทดลอง หลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที และระยะติดตามผล 1 เดือน

Time	M	ผลต่างของค่าเฉลี่ย		
		ก่อนการทดลอง	หลังการทดลอง	ระยะติดตามผล
ก่อนการทดลอง	39.33		21.25**	25.75**
หลังทดลองเสร็จสิ้นทันที	60.58			4.50*
ระยะติดตามผล	65.08			

* p < .05, ** p < .001

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่า ลักษณะทั่วไปของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ไม่แตกต่างกันในด้าน อายุ ระดับการศึกษา ภูมิฐานะ บุคคลที่ผู้ต้องขังอยู่ด้วยก่อนต้องโทษ อาชีพ ลักษณะ การกระทำผิด จำนวนครั้งที่ต้องโทษ และระยะเวลา ต้องโทษ

ผลการวิจัยพบว่าผู้ต้องขังหญิงในกลุ่มทดลอง ที่ได้รับโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้าน บุคคล มีคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจหลังการ ทดลองเสร็จสิ้นทันที และระยะติดตามผล 1 เดือน แตกต่างกับกลุ่มควบคุม และพบว่ากลุ่มทดลองที่ ได้รับโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคล มีคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจก่อนการทดลอง หลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที และระยะติดตามผล 1 เดือน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โปรแกรม เสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลดังกล่าว เป็น ปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้ต้องขังหญิงมีความ สามารถในการปรับตัว มีพัฒนาการทางบวกและมี ทักษะในการสร้างความเข้มแข็งทางใจด้วยการสร้าง ความรู้สึกดีทั้งกับตนเองและโลก ทำความรู้จัก ตนเอง และพัฒนาความถนัดที่มีอยู่จนกลายเป็น ความสำเร็จที่ตนภาคภูมิใจมากขึ้น รวมไปถึงมีความ มุ่งมั่น อดทนที่จะลงมือทำ จนประสบผลสำเร็จ เรียนรู้ที่จะจัดการอารมณ์ของตนเองอย่างถูกต้อง และมีทักษะในการจัดการปัญหาที่สร้างสรรค์ จึง ทำให้กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งใจ ในระยะหลังการทดลองเสร็จสิ้นทันที สูงกว่ากลุ่ม ควบคุม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Drapeau et al. (2007) ที่กล่าวว่าความเข้มแข็งทางใจ สามารถ สร้างได้โดยการจัดกิจกรรมหรือโปรแกรมที่มีความ เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบท และสภาพ

ปัญหาของกลุ่มเป้าหมายและสอดคล้องกับแนวคิด ของ Grotberg (1995) ที่พบว่า บุคคลที่มีความ เข้มแข็งทางใจจะสามารถเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ได้ และนำตนเองให้ผ่านสถานการณ์ที่ทุกข์ยากคับขัน ที่กำลังเผชิญอยู่ไปได้ มีองค์ประกอบ 3 มิติ คือ มิติ ที่ 1 ฉันทิ มิติที่ 2 ฉันทเป็นและมิติที่ 3 ฉันทสามารถ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาในประเทศไทยของ ประเวศ ตันติพิวัฒนสกุล (2550) ที่กล่าวว่า ความ เข้มแข็งทางใจ เป็นความสามารถในการจัดการกับ ปัญหาและวิกฤติของชีวิตให้สามารถฟื้นตัวกลับสู่ สภาพปกติได้ในเวลาอันรวดเร็ว อีกทั้งเกิดการเรียนรู้ และเติบโตจากการเผชิญหน้ากับปัญหาและวิกฤติ นั้นๆ มี 4 องค์ประกอบ คือ รู้สึกดีกับตัวเอง (sense of self) จัดการชีวิตได้ (sense of control) มีสาย สัมพันธ์เกื้อหนุน (sense of connection) และมี จุดหมายในชีวิต (sense of purpose) โปรแกรม เสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลจึงเป็นโปรแกรม ที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้ต้องขังหญิงมีความเข้มแข็ง ทางใจเพิ่มขึ้น เพื่อใช้ในการเผชิญกับปัญหา หรือ เหตุการณ์วิกฤติต่างๆ ทำให้ผู้ต้องขังหญิงมีความ สามารถในการปรับตัว เกิดผลลัพธ์ทางบวกและ ดำเนินชีวิตได้เป็นปกติตามระยะพัฒนาการ ดังนั้น ผู้ต้องขังหญิงที่ได้รับโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัย ปกป้องด้านบุคคล จึงมีคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็ง ทางใจสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับโปรแกรมฯ

นอกจากการศึกษาที่กล่าวมาในข้างต้น ยังพบว่าผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับการศึกษา อื่นๆ ที่พบว่าเมื่อกกลุ่มทดลองได้รับการฝึกหรือ เข้าร่วมโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้าน บุคคลแล้ว พบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนความ เข้มแข็งทางใจที่สูงขึ้น การศึกษาของอิงฉญา โคตรนารา (2554) ที่ศึกษาผลของโปรแกรม

เสริมสร้างปัจจัยปกป้องต่อความเข้มแข็งทางใจของเยาวชนชายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า โปรแกรมฯ นี้สามารถเพิ่มความเข้มแข็งทางใจให้กับเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้ และสอดคล้องกับการศึกษาของอัจฉริยานะจัต (2554) ซึ่งศึกษาผลของโปรแกรมพัฒนาความมั่นคงทางจิตใจของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น พบว่าผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่นในกลุ่มทดลองที่ได้รับการบำบัดด้วยโปรแกรมพัฒนาความมั่นคงทางจิตใจ มีคะแนนความเข้มแข็งทางใจสูงกว่าก่อนการทดลอง จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาความเข้มแข็งทางใจให้กับผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษอาจนำไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมนิสัยและพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการส่งเสริมให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวเองในระหว่างต้องขังและเตรียมพร้อมในการปรับตัวเมื่อกลับคืนสู่สังคมได้และสอดคล้องกับการศึกษาของมลวิภา เหมือนเพชร (2554) ที่ศึกษาผลของโปรแกรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจในการป้องกันการฆ่าตัวตายของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งในจังหวัดสกลนคร ผลการศึกษาพบว่า คะแนนความเข้มแข็งทางใจของกลุ่มทดลองหลังได้รับโปรแกรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจในการป้องกันการฆ่าตัวตายทั้ง 1 เดือน และ 4 เดือน มีคะแนนสูงกว่าก่อนได้รับโปรแกรม และไม่มีความคิดในการฆ่าตัวตาย จากผลการศึกษารายนี้แสดงให้เห็นว่าโปรแกรมเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจได้

การที่ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคล

มีคะแนนเฉลี่ยความเข้มแข็งทางใจก่อนการทดลอง หลังการทดลองเสร็จสิ้นทันทีและระยะติดตามผล 1 เดือน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญนั้นอาจอธิบายได้ว่าโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลมีการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด 6 ครั้ง ผู้วิจัยได้ดำเนินการกลุ่มตามโปรแกรมที่วางไว้ซึ่งเมื่อผู้ต้องขังหญิงได้รับการฝึกฝนอบรมก็จะทำให้เกิดประสบการณ์ตรง และสามารถดึงเอาสิ่งที่ซ่อนอยู่ในตัวออกมาใช้งานได้ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลที่ปรากฏในการประเมินกลุ่ม เช่น กิจกรรมที่ 2 “กิจกรรมด้านการรู้สึกดีกับตัวเอง” ช่วยให้ผู้ต้องขังเกิดประสบการณ์และเกิดการตระหนักรู้เกี่ยวกับตนเอง และเรียนรู้เกี่ยวกับความมีคุณค่าในตนเอง ส่วนในกิจกรรมที่ 3 “กิจกรรมด้านการจัดการชีวิตได้” ช่วยให้ผู้ต้องขังเกิดประสบการณ์และเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการเผชิญปัญหาและการเอาชนะอุปสรรค กิจกรรมที่ 4 “กิจกรรมด้านการมีจุดมุ่งหมายในชีวิต” ช่วยให้ผู้ต้องขังเกิดประสบการณ์ได้ทบทวน และเกิดการเรียนรู้การกำหนดเป้าหมายในชีวิตของตนเอง กิจกรรมที่ 5 “กิจกรรมด้านการมีสายสัมพันธ์เกื้อหนุน” ช่วยให้ผู้ต้องขังเกิดประสบการณ์และเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งกำลังใจ และวิธีการให้กำลังใจกันและกันได้อย่างเหมาะสมรับรู้ได้ว่าตนเองเป็นที่รักและมีความหมาย

จะเห็นได้ว่า โปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยด้านบุคคลในการศึกษารายนี้ น่าจะช่วยให้ผู้ต้องขังหญิงมีความสามารถในการเผชิญกับเหตุการณ์วิกฤติต่างๆ มีความสามารถในการปรับตัวในทางบวกต่อสถานการณ์ที่คับขัน หรือเหตุการณ์ในด้านลบได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถดูแลตนเองทางด้านจิตใจมีความพร้อมในการเผชิญปัญหาต่างๆ ได้มีความหวังและพัฒนาชีวิตตัวเองได้ดีแม้จะอยู่

ในสถานการณ์ที่มีความยากลำบากรู้จักรับมือกับผิชอบตนเองเอื้อประโยชน์ให้กับสังคมส่วนรวมสามารถปรับตัวเองเข้ากับสังคมทั่วไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า ผลของโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลส่งผลต่อการเพิ่มความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิงได้ ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ด้านการปฏิบัติการพยาบาล พยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานสุขภาพจิตและจิตเวช ตลอดจนบุคลากรในทีมสุขภาพที่เกี่ยวข้อง สามารถนำโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งทางใจให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำกลุ่มอื่นๆ และในบุคคลกลุ่มเสี่ยงอื่นๆ

2. ด้านการศึกษาพยาบาล ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณาจารย์ในสถาบันการศึกษาพยาบาลสามารถสอดแทรกเนื้อหาเพื่อไปใช้ประกอบการเรียนการสอนเกี่ยวกับโปรแกรมการเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลให้กับนักศึกษาพยาบาลได้เรียนรู้ และนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพจิตให้กับบุคคลกลุ่มเสี่ยงอื่นๆ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. นำโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งทางใจที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ไปทดสอบกับผู้ต้องขังกลุ่มอื่นๆ เพื่อดูประสิทธิผลของโปรแกรมและเพื่อการพัฒนาโปรแกรมต่อไป

2. จากการศึกษาผลโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลในครั้งนี้วัดความเข้มแข็งทางใจเพียงแคในระยะเวลาหลังเสร็จสิ้นการทดลอง และในระยะติดตามผล 1 เดือน ควรมีการติดตามวัดความเข้มแข็งทางใจของผู้ต้องขังหญิง ในระยะยาวต่อไป เช่น ในระยะ 3 เดือน หรือ 6 เดือน และหากเป็นไปได้ควรมีการติดตามต่อหลังผู้ต้องขังพ้นโทษออกไปจากเรือนจำแล้ว

3. นักวิจัยทางการพยาบาลสามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปศึกษาเพื่อขยายผลต่อยอดในการใช้โปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องด้านบุคคลเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจให้กับผู้ต้องขังในเรือนจำ หรือกลุ่มผู้ป่วยที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพจิตกลุ่มอื่นๆ ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน รวมถึงผู้คุมเรือนจำตลอดจนผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำพิเศษพัทยาทุกท่านที่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีและเนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ 2558 และได้รับทุนอุดหนุนการศึกษาจากกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต. (2561). *ปัญหาสุขภาพจิตในผู้ต้องขัง*. เข้าถึงเมื่อ 1 มกราคม 2561, จาก <https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=27993>

- กรมสุขภาพจิต. (2560). *แผนยุทธศาสตร์กรมสุขภาพจิต ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. สำนักงานยุทธศาสตร์สุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- กุลภาวณสาระ. (2561). *ป่วยใช้ในเรือนจำ: ปัญหาสุขภาพและการเข้าถึงบริการ*. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประเวศ ตันติพิวัฒนสกุล. (2550). *แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสร้างความเข้มแข็งทางใจสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา*. นนทบุรี: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- มลวิภา เหม้อยพรหม. (2554). *โปรแกรมเสริมสร้างความเข้มแข็งทางใจในการป้องกันการฆ่าตัวตายในกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย*. รายงานการศึกษาศิษยาภิบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศุภรา เขาว์ปรีชา. (2551). Resilience ในเด็กที่ถูกทารุณกรรม. *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*, 12(1), 40-49.
- สุนนทิพย์จิตสว่าง และนันทิ จิตสว่าง. (2559). การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, 24(2), 78-101.
- อัจฉริยานคะจัด. (2554). *ผลของโปรแกรมพัฒนาความมั่นคงทางจิตใจของผู้ต้องขังเรือนจำกลางขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการให้คำปรึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อิงฉญา โคนนารา. (2554). *ผลของโปรแกรมเสริมสร้างปัจจัยปกป้องต่อความสามารถในการยืดหยุ่นเผชิญวิกฤติของเยาวชนชายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน*. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Drapeau, S., Saint-Jacques, M., Lepine, R., Begin, G., & Bernard, M. (2007). Processes that contribute to resilience among youth in foster care. *Journal of Adolescence*, 30, 977-999.
- Garnezy, N. (1991). Resilience in children's adaptation to negative life events and stressed environments. *Pediatric Annals*, 20, 459-466.
- Gillespie, B. M., Chaboyer, W., & Wallis, M. (2007). Development of a theoretically derived model of resilience through concept analysis. *Contemporary Nurse*, 25(1), 124-35.
- Grotberg, E. H. (1995). *A guide to promotion resilience in child: Strengthening the human spirit*. The Netherlands: Bernard Van Leer.
- Mayo Clinic. (2008). *Psychological resilience*. Retrieved from <http://www.mayoclinic.com/health/resilience/MH00078>.
- Wagnild, G. M., & Young, H. (1993). Development psychometric evaluation of the Resilience Scale. *Journal of Nursing Measurement*, 1, 165-178.